

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, номзоди илмҳои биология, муdiri кафедраи биологияи тиббӣ бо асосҳои генетикаи Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абуали ибни Сино, Холбеғов Мирзоҳамдам Ёрбеғович ба диссертатсияи Рашид Абубакр дар мавзӯи «Омузиши таъсири баъзе омилҳои техногенӣ ба ҳолати физиологияи организми аҳолии шари Ҳироти ҚИА», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.03.01 – физиология пешниҳод шудааст.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия

Таҳқиқоти диссертатсионии Рашид Абубакр ба масъалаи муҳими замони ҳозира оид ба ҳифзи саломатии аҳолие, ки дар шароитҳои гуногуни экологӣ, техногенӣ зиндагӣ мекунанд, айнаи муддаост. Барои нигоҳ доштани бехатарии тамаддуни инсоният, дар ҳама мамлакатҳо барномаҳои аввалиндараҷа оид ба ин мушкилот мавҷуд аст.

Таҳқиқотҳои олимони нишон доданд, ки тағйирёбии ҳолати демографӣ дар ин ё он мамлакат ба пайдошавии бемориҳои гуногун оварда мерасонад, дар натиҷа теъдоди беморон ва маъҷубон дар байни кӯдакон ва наврасон зиёд мегардад.

Аз ин рӯ дар назди ҳар як давлат вазифаи аввалиндараҷаи ин таъмин намудани ҳолати бехатарии экологӣ ва таъсири омилҳои техногенӣ ба аҳоли ба ҳисоб меравад.

Муҳаё сохтани шароити мусоид барои тарзи дурусти ҳаёт, бо сабаби паст рафтани олудашавии ҳавои атмосферӣ имконияти меъерии ҳаётини аҳолии миёнасол ва ҷавононро, ки яке аз қувваи эҳтиётии насли ҳар як давлат ба ҳисоб меравад, дар бар мегирад.

Беҳтар намудани вазъи экологии шаҳрҳо ва таъмин кардани бехатарии онҳо, кам шудани теъдоди беморон дар байни кӯдакон ва мактаббачагон, диққати махсуси фаъолияти роҳбарони ноҳияҳо ва шаҳрҳо талаб мекунанд.

Барои ин ба таври мунтазам таҳлил ва баҳои муносиб додан ба маҷмӯи таъсири омилҳои химиявӣ, физикавӣ ва биологӣ ба организми одам лозим аст. Аз сабаби он, ки дар ҷумҳурии Ислонии Афғонистон муддати зиёда аз 40 сол ҷанги шаҳрвандӣ идома дорад, бинобар ин омузиши проблемаҳои дар боло номбар кардашуда он қадар ба инобат гирифта намешавад ва давлат низ ба ин кам аҳамият зоҳир мекунанд.

Новобаста ба ин вазъият, зарурият ба миён омадааст, ки баъзе таҳлилҳои экологӣ ва физиологӣ дар яке аз вилоятҳои ин мамлакат гузаронида шавад.

Аз сабаби то ҳол мавҷуд набудани ягон иттилоот оид ба ҳолати экологии вилоятҳои ин мамлакат, аз он ҷумла Ҳирот, ки маркази маъмурии он шарҳи Ҳирот мебошад, имконият фароҳам оварда шуд, ки

ба таври қиёсӣ оид ба таъсири якҷояи омилҳои муҳити атроф ба вазъи саломатии аҳолии сину соли гуногуни ин шаҳр тадқиқотҳо гузаронида шаванд.

Тадқиқоти диссертационии Рашид Абубакр дар кафедраи физиологияи одам ва ҳайвоноти факултети биологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон омода гардида, дар ҷаласаҳои кафедраи номбурда муҳокима шудааст.

Аҳамият, хулоса ва пешниҳодҳои бадастовардашудае, ки дар диссертатсия ифода ёфтаанд

Аҳамияти назариявии диссертатсия аз он иборат аст, ки натиҷаҳои бадастовардаи муаллиф ақидаҳои васеъро оид ба таъсири омилҳои гуногуни техногенӣ ва иқлимӣ ба саломатии аҳоли ва ҳолати олудашавии мазеа, ки дар он аҳоли зиндагӣ мекунад. Дар асоси таҷрибаҳои худ маълумотҳоро оид ба таъсири олудагии экологӣ ва пайдошавии бемориҳои гуногунро дар байни аҳоли дар асоси ташҳиси тиббӣ ва таҷрибаҳои илмӣ мӯйян кардааст. Бинобар ин натиҷаи бадастовардаи Рашид Абубакраҳамияти амиқ дошта, барои муайян намудани пайдошавии бемориҳои гуногун оид ба таъсири муҳити атроф равона карда шудааст.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия.

Диссертатсияи Рашид Абубакр дар доираи талаботҳои илмӣ-таҳқиқотӣ навишта шудааст. Дар он ташҳисшавандаҳо бо мақсад ва вазифаи тадқиқот мувофиқат менамояд. Диссертатсия муқаддима, фишурдаи адабиётҳо, ташҳисшавандагон ва усулҳои тадқиқот, натиҷаи тадқиқотҳо ва муҳокимаи онҳо, хулосаҳо ва пешниҳодҳоро дар бар мегирад.

Навгонии илми тадқиқот.

Дар асоси гузаронидани тадқиқотҳо: аввалин маротиба тавсифи умумии вазъи экологии шаҳри Ҷирот ва таъсири омилҳои гуногун ба саломатии аҳоли дода шудааст. Аввалин маротиба дар шароити олудагии техногенӣ тадқиқот бурда шуда, дар байни аҳоли бемориҳои гуногун ошкор карда шуд.

Аввалин маротиба тамғаҳои гуногуни нақлиёти шаҳри Ҷирот ва дараҷаи олудакунии онҳо, таъсири газҳои ихроҷкунанда ба организми одам муайян карда шуд. Дар марзишаҳри Ҷирот аввалин маротиба аз ҷиҳати илмӣ асоснокунӣ ва баҳодихии дараҷаи бемориҳои аҳоли, хусусан кӯдакон ва наврасон (мактаббачаҳо) ҳангоми якҷоя таъсир намудани омилҳои гуногуни техногенӣ табиати физикавӣ, химиявӣ ва биологӣ дошта, инчунин алоқамандии омилҳои аэрогенӣ ва дараҷаи иштироки онҳо, ки ба вайроншавии ҳолати физиологии организми аҳолии шаҳри Ҷирот меорад омӯхта шуданд. Аввалин маротиба аз ҷиҳати илмӣ якҷанд чорабиниҳо барои гузаронидан ва муайян кардани нишондиҳандаҳои асосии техногении муҳити атроф барои бартараф

намудани намудҳои бемориҳои гуногуни аҳоли, ки дар шаҳри Ҳирот, таҳсил ва зиндагӣ мекунанд, гузаронида шуданд.

Саҳеҳнокӣ, навгони илмӣ, хулоса ва пешниҳодҳо, ки дар диссертатсия ифода ёфтаанд.

Пешниҳод ва нуқтаҳои илмӣ диссертатсия ба тадқиқоти назариявӣ объективӣ таъя намуда, натиҷагирӣ асоснок боэътимод буда, ба мулоҳиза ва хулосабарориҳои муаллиф асос ёфтаанд. Дар асоси гузаронидани тадқиқотҳо: аввалин маротиба тавсифи умумии вазъи экологии ш. Ҳирот ва таъсири омилҳои гуногуни ба саломатии аҳоли дода шудааст. Аввалин маротиба дар шароити олудагии техногенӣ тадқиқот бурда шуда, дар байни аҳоли бемориҳои гуногун ошкор карда шуд.

Аввалин маротиба тамғаҳои гуногуни нақлиёти шаҳри Ҳирот ва дараҷаи олудакунии онҳо, таъсири газҳои ихроҷкунанда ба организми одам муайян карда шуд. Дар марзишаҳри Ҳирот аввалин маротиба аз ҷиҳати илмӣ асоснокунӣ ва баҳодиҳии дараҷаи бемориҳои аҳоли, хусусан кӯдакон ва наврасон (мактаббачаҳо) ҳангоми якҷоя таъсир намудани омилҳои гуногуни техногенӣ табиати физикавӣ, химиявӣ ва биологӣ дошта, инчунин алоқамандии омилҳои аэрогенӣ ва дараҷаи иштироки онҳо, ки ба вайроншавии ҳолати физиологии организми аҳолии шаҳри Ҳирот меорад омӯхта шуданд. Аввалин маротиба аз ҷиҳати илмӣ якҷанд чорабиниҳо барои гузаронидан ва муайян кардани нишондиҳандаҳои асосии техногенӣ муҳити атроф барои баргараф намудани намудҳои бемориҳои гуногуни аҳоли, ки дар шаҳри Ҳирот, таҳсил ва зиндагӣ мекунанд, гузаронида шуданд.

Пеш аз ҳама дараҷаи саводнокии ҷамъиятро оид ба тарзи зисту зиндагонӣ дар шароитҳои шаҳр, ҳифзи муҳити зист, баланд кардан лозим аст. Барои амалӣ гардонидани он бояд дар ҳама сатҳ, боғчаҳои бачагона, мактабҳо, масҷидҳо, донишгоҳҳо ва ҷои қори шаҳрвандон ташвиқот бурдан лозим аст.

- Ташвиқот бурдан оид ба фарҳангӣ шинонидани дарахтон, кабудизор кардани дохил ва гирду атрофи шаҳр.

- Тартиб додани мавзеи сабз аз ҳисоби дарахтони булут, сузанбарг дар масоҳати то 5 км дар қисми шимол, шарқ ва ғарбии шаҳр, ки барои зиёд кардани оксиген ва кам кардани олудашавӣ ба роҳ монда мешавад. Новобаста аз он, ки заҳматгалаб аст, лекин барои наслҳои оянда зарур аст.

- Аз шаҳр берун баровардани фермаҳои чорводорӣ.

- Сохтани роҳи автомобилгарди ҳалқавӣ дар атрофи шаҳр барои нақлиёти боркаш ва гаронвазн.

- Пурзӯр кардани назорат оид ба бозор ворид накардани автомашинаҳои фарсудашуда.

- Назорати қатъии техникӣ оид батаъсири омилҳои техногенӣ аз он ҷумла нақлиёт ба мувофиқ омадани вай ба дараҷаи ҳаёт ва иқтисодии аҳоли.

- Нест кардани партовҳои ҷамъшудаи шаҳр. Ҳамаи партовҳо бояд ба навҳо аз рӯи пайдоиш ва таркиби химиявиашон ҷудо карда шаванд. Бояд партовҳо ба 4 гурӯҳ ҷудо карда шаванд: партови сохтмон, партовҳои биологӣ, тиббӣ ва резинӣ.

- Ба таври оқилона истифодаи дарёи Гарируд ва ташкил намудани мавзеи сабз ва истироҳатӣ дар соҳили ин руд.

- Манъ кардани бемайлон буридани дарахтони ҳамешасабз ҳамчун сӯзишворӣ.

- Сохтани роҳҳои автомобилгард ба стандартҳои ҷаҳонӣ ҷавобгубуда ва ба ҳисоб гирифтани он, ки яке аз олудакунондаи асосии ҳавои атмосфера ин нақлиёт ба ҳисоб меравад.

- Риоя намудани ба меъёрҳои санитария – гигиенӣ ҳангоми сохтани манзилҳои нав ва вайрон кардани манзилҳои кӯҳна, фарсудаи ҳама.

- Ба ҳама гуна сӯхтани равшан ва дигар моеъҳои техникӣ дар дохили шаҳр монеагузорӣ карда шавад.

- Ҳолати кунинии дарёи Карбар беҳтар карда шуда ва барои олӯда нашудани он чораҳо андешида шавад.

- Сохтани обанбори Пошдон ва ба тарафи шимолии шаҳр гардонидани маҷрои об.

Нуктаҳои зерини диссертатсия сазовори тавачҷуҳ буда, мусбат арзёбӣ мегарданд:

- Нисбатан олудашавии ҳавои атмосфери дар натиҷаи доимо ихроҷ намудани партовҳо аз нақлиёт, корхонаҳо ба муҳити атроф ва таъсири манфии омилҳои антропогенӣ ба амалоии бемориҳо дар байни аҳоли синну соли гуногун мушоҳида мешавад.

- Партовҳои гуногуни техногенӣ, ки ба муҳити атроф ихроҷ карда мешаванд. Дар асоси гузаронидани мониторинги экологӣ, ки саломатии аҳоли хусусан ҷавонро дар зери хатар мегузорад, муайян карда мешавад.

- Устувории баланди организми одам аз дараҷаи олудашавии техногенӣ ҳавои муҳит вобаста аст.

- Ҳолати ногувори экологӣ, ки дар натиҷаи таъсири доимӣ ба муҳити атроф ва манзили зистро омилҳои антропогенӣ бавучуд меоранд, саломатии мактаббачагонро дар хатар мегузоранд.

Диссертатсия аввалин маротиба бо забони модарӣ навишта шудааст, бинобар ин муаллиф дар рафти навиштани матн ва ҷобачогузори мафҳумҳои гуногуни физиологӣ, тиббӣ, техногенӣ, экологӣ заҳмати зиёд кардааст ва кӯшиш намудааст, ки то қадри имкон диссертатсия осонфаҳм ва раван бошад. Ҳамин аст, ки диссертатсияи мазкур, ки бо забони раван навишта шуда, оммафаҳм мебошад.

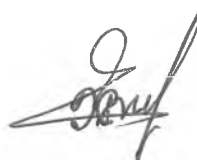
Ҳангоми бо диққат таҳлил намудани диссертатсия дар баробари мувафакқиятҳо, ки мавҷуданд, аз баъзе камбудихо ҳолӣ нест ва эродҳо чунинанд:

1. Дар усулҳои таҳқиқот баъзе камбудихо хусусан оид ба омӯзиши системаи нафаскашӣ, ҳозима ва гардиши хун дида мешавад, ин аз номутахассис будани муаллиф дар соҳаи тиб дарак медиҳад.
2. Қисми аввали натиҷаи тадқиқотҳо хело васеъ буда, хуб мешуд, ки онҳоро ба таври мухтасар дар як ду ҷадвали умумӣ ҷой кардан мумкин буд.
3. Дар боби охири таҳқиқотҳои илмӣ теъдоди зиёде оиди таъсири маводҳои кимиёвӣ ба организми мактаббачагон оварда шудаанд. Хуб мешуд, ки усулҳои аниқӣ муайянкунӣ ин мавоҳо ҷой дода мешуд.

Камбудихои дар боло оварда шуда ба сифат ва баҳои мусбати диссертатсия таъсир намерасонад.

Аз руи муҳимият, мавзӯ, мақсад, вазифа, сохтор ва ҳаҷми таҳқиқот, навгониҳои илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалиявӣ доштани натиҷаҳо диссертатсияи Рашид Абубакр ба талабот оид ба дарёфти унвони илмӣ номзади илм дар Шӯрои диссертатсионӣ 6D.KOA-024 назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз тарафи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.11.2016 3; №505, барои дарёфти диссертатсияи номзадӣ пешниҳод шудааст, муаллифи он барои ба даст овардани унвони илмӣ номзади илмҳои биологӣ аз руи ихтисоси 03.03.01 – физиология сазовор аст.

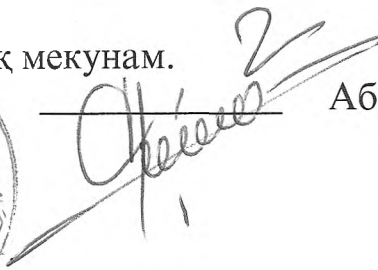
Мудирӣ кафедраи биологияи тиббӣ
бо асосҳои генетикаи Донишгоҳи
давлатии тиббии Тоҷикистон ба
номи Абуали ибни Сино
дотсент

Холбеғов М.Ё.

Имзои М. Ё. Холбеғовро тасдиқ мекунам.

Сардори шӯбаи кадрҳои ДДТ

Абдуллоев С.М

27.05.2019

Холбеғов Мирзоҳамдам Ёрбеғович: 734017, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Душанбе, хиёбони Рудақӣ 139. Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино. Тел: (+992) 934-26-81-10; e-mail: m.kholbegov@mail.ru